

ATTITÚDVIZSGÁLAT ONLINE KÖZÖSSÉGI TEREKBEN -
SZBR 513

2014. július 13.

ATTITÚDVIZSGÁLAT ONLINE KÖZÖSSÉGI TEREKBEN

Budapest, 2014

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető.....	1
A digitális egyenlőtlenségek megközelítései	1
Elsődleges digitális szakadék	1
Másodlagos digitális szakadék	3
Harmadlagos digitális szakadék	6
Attitűdvizsgálat online közösségi terekben.....	8
A mélyinterjúk elemzése.....	9
Interjúalanyok bemutatása	9
Interjúalanyok kapcsolati hálója.....	9
Kapcsolattartási módok	11
Az internet szerepe az életben.....	12
Online közösségekről való vélekedés, aktivitás:	12
Ideáltipikus pro-, és kontra narratíva felállítása	13
További konklúziók megfogalmazása az interjúk alapján	16
Kérdőívek.....	17
Összefoglalás	23
Felhasznált irodalom	24
Mellékletek	26
Mélyinterjúk kérdéssora.....	26
Kérdőív kérdései	28

BEVEZETŐ

„Merthogy azt gondolom, hogy egy normális közösségben van egy erős kötődésed, az identitásod részévé válik, hogy te annak a közösségnek a tagja vagy, de hogy, itt ez online téren velem nem történik meg.”

„Online közösségbe szerintem [...] sokkal egyszerűbb is ilyen ismerősöket találni, vagy nem ismerősöket, tehát idegeneket is akár.”

Az online közösségi hálók felépítésének és szerepének vizsgálata a társadalomtudomány fontos és elkerülhetetlen feladata, éppen ezért számos kutatás foglalkozott már a témával. Dolgozatomban először ezekről adok áttekintést, majd ezt követően egy kutatást mutatok be, amely arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen összefüggés van a fiatalok internethez fűződő attitűdje és az online közösségi terekben való aktivitása között. A kutatás mélyinterjúk kvalitatív módszerrel, illetve kiegészítésképpen egy ezzel összefüggő online kérdőív felvételével készült.

A DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEK MEGKÖZELÍTÉSEI

ELSŐDLEGES DIGITÁLIS SZAKADÉK

Az internet elterjedésének kezdete óta több ellentétes vélekedés létezik afelől, hogy az új médium milyen hatással van a társadalomra és a társas kapcsolatok alakulására. Egyesek szerint az új eszköz tovább fokozza a negatív folyamatokat (elmagányosodás, izoláció), hasonlóan a televízióhoz; mások szerint azonban, éppen segíteni fogja a meglévő kapcsolatok fenntartását, sőt új kapcsolatok kialakulását fogja segíteni, akár társadalmi rétegeken, országokon, kontinenseken átívelve. Ezzel kapcsolatosan számos kutatást végeztek, amelyekben azt vizsgálták, az új médium megjelenése milyen korábbi tevékenységeket helyettesít az emberek életében, hogyan hat a társas kapcsolatokra. A funkcionális ekvivalencia modellje szerint az új technológia, az internet, azokat a tevékenységeket helyettesíti, amelyek funkciójukat tekintve a leginkább hasonlítanak hozzá. Azonban sem a nemzetközi, sem a magyar kutatások nem támasztották alá, hogy az internethasználat összességében csökkentemé a társas szabadidő mennyiségét (Csüllög, 2012).

A társadalomtudományi kutatások másik központi témája a digitális egyenlőtlenségek¹ kutatása volt (Warschauer 2000, Norris 2001, Selwyn 2002 - ld. Ságvári, 2011). Ezekben a kutatásokban teljes egyetértés volt afelől, hogy az internet elterjedésével együtt az emberek élete is meg fog változni. Az ezzel foglalkozó társadalomtudományi nézőpontok között megjelent egy optimista és egy pesszimista irányzat. Az optimista szerint, az internet széles körű elterjedése újraértelmezheti a korábban meglévő „klasszikus” társadalmi különbségeket, egyenlőtlenségeket. Vagyis úgy gondolták, hogy az internet segítségével lehetőség lesz a felzárkózásra, a különbségek csökkentésére, mivel a hátrányos helyzetűeknek is lehetőség nyílik a minőségi oktatáshoz, infrastruktúrához, új munkalehetőségekhez, illetve általánosságban az információhoz való hozzájutás egyszerűbbé válik. Ezzel szemben a pesszimista nézőpont szerint az internet elterjedése éppen tovább növeli ezt a már eleve meglévő szakadékot, hiszen a vele járó előnyöket főleg azok tudják kihasználni és további előnyökre szert tenni, akik eddig is jobb helyzetben voltak (DiMaggio, 2004). Megjelent a „digitális szakadék” fogalma, amely azt a megfigyelést fogalmazza meg, hogy az egyes társadalmi csoportok körében az internethasználat illetve az eszközökhöz való hozzáférés eltérő. A fő kérdés tehát az volt, hogy kik is azok, akik ennek a digitális világnak a használóiává válnak, és kik azok, akik mindebből kimaradnak.

Magyarországon dinamikusan növekszik az internet-előfizetések száma, és ezzel párhuzamosan folyamatosan fejlődik egy bizonyos rétegnek az internet-használati jártassága; azonban a lakosság nem elhanyagolható része továbbra is teljesen kimarad ebből, tehát egyértelműen fennáll a két csoport közötti szakadék. 2011-ben a 15-69 éves lakosságon belül az internet-penetráció elérte a 60%-ot: vagyis ebben a korosztályban öt emberből három már használt internetet (NRC, 2011). 2012 decemberében tovább nőtt az internet-előfizetések száma, de az adatokból az derül ki, hogy nem az internet-használók köre emelkedett jelentősen, hanem a háztartások 31%-ának lett több internet-előfizetése (NMHH, 2012). Ez azt jelenti, hogy akiknek már addig is volt hozzáférése, még több lehetősége, eszköze lett. 2013-ban már a háztartások 71%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel: ebből 62% napi szinten, 9% egyszer egy héten vagy ritkábban használja, és emellett 24%-ban vannak jelen azok, akik még sohasem használták az internetet (Eurostat, 2013). Az otthoni internetezés infrastruktúrájának hiányossága gyakoribb a gyermekes (57%), mint a gyermektelen

¹ Megjegyzendő, hogy a digitális egyenlőtlenségek fogalmi kerete csak később terjedt el a társadalomtudományokban, az ezzel kapcsolatos elméleti és kutatási irányok főáramát eleinte a digitális szakadék elmélete, a digitális írástudás fogalma és a generációalapú megközelítések tematizálták.

háztartásokban (38%). Az átlagosnál szegényebb, illetve a kis településen lakó háztartásokban szintén gyakrabban fordul elő akadályozottság, mint az átlagosnál jobb módú, illetve a nagyvárosi háztartásokban. Magyarországon tehát az internet-penetráció valóban összefüggésbe hozható a meglévő társadalmi különbségekkel (NMHH, 2012).

Az internetkutatások új lendületét az adta meg, amikor a hozzáférés kérdésén túl (összefüggésben a gyors, telítődési pont felé közelítő internet-penetrációval, főleg a fiatalok körében), már nem csak abból a szempontból vizsgálták a témát, hogy kik a nethozzáféréssel rendelkezők vagy nem rendelkezők, hanem az internetet használók körein belüli további különbségeket elemezték.

MÁSODLAGOS DIGITÁLIS SZAKADÉK

A másodlagos digitális szakadék kutatása során az eddigiek kiegészültek egy olyan dimenzióval, amelyben már azt is vizsgálták, hogy hogyan jellemezhetők az internetet használókon belüli különbségek. *„A penetráció előrehaladtával nem az a fontos, hogy ki fér hozzá az internethez és ki nem, hanem hogy ki mit csinál és mit képes csinálni, amikor használja a világhálót, azaz a használat minősége válik megkülönböztető dimenzióvá”* (Galács - Ságvári, 2008:3). A különböző életkorú emberek, a társadalmi helyzet, a végzettségi szint, a nemek, az életstílus, a fogyasztási szokások, motivációk, kulturális érdeklődés, és persze az anyagi lehetőségek mind-mind meghatározzák, és más-más felhasználási területét helyezik az internethasználat középpontjába (DiMaggio-Hargitai, 2001).

Ezek közül elsőként a korosztályról szóló elméletek váltak igen népszerűvé. Ezzel az elmélettel kapcsolatosan szélesebb körben Mark Prensky (2001) neve vált híressé, aki megalkotta a *digitális bennszülöttek* és *digitális bevándorlók* terminusát. A digitális bennszülöttek „anyanyelvi szinten” beszélnek a számítógépek, videojátékok és az internet digitális nyelvét, a digitális korban nőttek fel, gyors és akár több csatornán érkező információfogyasztáshoz vannak szokva. A digitális bevándorlók nem beleszülettek, de később elfogadták, és tanulni, használni kezdték a digitális világ új innovációit. A digitális bevándorlók alkalmazkodnak a környezethez, de megtartják „akcentusukat”, lépésről lépésre gondolkodnak, sokkal monotónia-tűrőbbek.

Az életkor szerepe az online aktivitásban természetesen nem vitatható, ugyanakkor a generációalapú elmélet erősen túlegyszerűsíti az internethez való viszonyulás kérdését, sőt, csupán ehhez az elmélethez túlzottan ragaszkodva további téves következtetések is

levonhatóak. (Például az idősebb generációk online bevonásáról való lemondáshoz is vezethet.) Éppen ezért többen léptek fel kritikával: Bennett és társai (2008) fontos érveket sorakoztattak fel a leegyszerűsített korosztályok szerinti modell ellen, de Ságvári Bence is több izgalmas kérdést vetett fel ezt a digitális bennszülött korosztályt további tényezők alapján vizsgálva. Ugyanis korántsem állíthatjuk, hogy minden 1980 után született fiatal valóban részese a digitális kultúrának. Ságvári azokra a kérdésekre próbált választ találni kutatásában, hogy milyen jellemzők alapján különülnek el a fiatalok különböző csoportjai az informatikai eszközökhöz való hozzáférés szempontjából Magyarországon. *„Kik azok, akiknek az életében egyáltalán nem játszik szerepet az internet és kik azok, akik felhasználói tudásukban, szokásaikban lényegében megrekedtek egy olyan „belépő” szinten, amely távol áll az internetező fiataloknak a közbeszédben, illetve a médiában elterjedt sztereotip figurájától”* (Ságvári, 2011:1). Ságvári ezeket a kérdéseket körüljárva a 20 és 29 év közötti magyarországi fiatalokat vizsgálta elsődleges és másodlagos digitális egyenlőtlenségek szempontjából egyaránt 2008-as adatokon. A vizsgálatba hét dimenziót vont be: a kulturális javakhoz való hozzáférést (iskolai végzettség, nyelvtudás), a kultúrafogyasztást (színház, mozi, múzeum, könyvtár), társas kapcsolatokat, olvasást, a nyomtatott és elektronikus médiafogyasztást (újság, tv, rádió) és az anyagi státuszt vette figyelembe. Az alábbi táblázatban jól látható, hogy az általa felállított klasztercsoportokban hogyan jelennek meg a kulturális és egyéb jellemzők.

1. táblázat

F3. táblázat: Az egyes klaszterek demográfiai jellemzői
(százalék)

	1	4	6	5	3	2	
	Digitális elit	Digitális benn-szü- löttek	Digitális közép- osztály	Hagyom- ányos tömegkul- túra-fő- gyasztók	Hagyom- ányos szórako- zók	Elveszett nemzedék	20-29 év közötti fiatalok összesen
Nem							
férfi	35	58	55	44	70	49	51
nő	65	42	45	56	30	51	49
25 évnél fiatalabbak aránya	47,9	48,8	44	61,3	47,4	36,4	54,1
Településtípus							
Budapest	20	16	20	9	16	10	15
megyeszékhely	27	24	20	19	13	12	20
város	29	31	33	33	32	35	32
község	24	29	27	40	39	43	33
2000 főnél kisebb lélekszámú településen élők aránya	11	13	12	19	22	26	17
Munkaerőpiaci státus							
aktív	53	60	55	58	62	48	56
tanuló	38	32	33	12	13	8	23
inaktív	5	3	6	23	9	29	12
munkanélküli	4	5	6	8	17	15	9
Iskolai végzettség							
legfeljebb 8 általános	1,6	1,5	3,2	9,7	25,8	39,9	12,9
szakmunkásképző/szakis- kola	5,6	6,1	8,4	29,2	50,9	41,5	23,0
érettségi	55,9	63,9	67,7	47,6	22,0	16,7	45,9
diploma	38	29	22	16	2	4	22
legalább érettségivel rendel- kezők aránya	94	93	90	68	31	29	75
Nyelvtudás és -használat							
Idegen nyelvet beszélők ará- nya	80	83	78	51	16	14	55
Az idegen nyelvet beszélők csoportján belül azok aránya, akik szoktak idegen nyelvű könyvet, újságot, internetes tartalmakat olvasni	62	54	48	34	19	24	49
Közérzet							
Azok aránya, akik biznak a jövőben	48	54	41	34	22	21	37
Azok aránya, akik inkább elégedetlenek azzal, ahogyan most élnek	11	8	13	19	30	30	18
Etnikai hovatartozás (roma)							
A saját magukat romának tar- tók aránya csoportonként	1	1	2	5	12	22	7
A saját magukat romának tartók megoszlása az egyes csoportok között	4,3	2,1	3,1	12	30,1	48,5	100
Szabadidő eltöltése, kultúrafogyasztás							
Azok aránya, akik az előző évben voltak külföldön	45,7	49,8	34,9	25,2	15,3	10,8	31,2
Könyvek átlagos száma a háztartásban							
Könyvek átlagos száma a háztartásban	368	460	270	155	133	80	248
Tv-nézésre fordított átlagos idő hétköznaponként	83	92	70	135	140	104	104
Azok aránya, akik szoktak olvasni (hétfőnként)	92	10	17	22	18	11	33
A baráti társasággal rendel- kezők aránya	93,1	96,2	92,5	68	98,5	52	84,4
A legalább évi rendszeressé- gel színházba járók aránya	65,9	58,4	26	11,3	8,6	3,6	31,3
Jövedelmi helyzet							
Saját háztartásban, szüleitől külön							
kasszán élők aránya	44	45	40	65	42	69	50
Azok aránya, akiknek nin- csenek anyagi gondjaik	63	76	59	42	29	22	49
Olcsó lakáspolitikai övezetben élők aránya	9	5	10	18	27	38	17

Forrás: Ifjúság2008

Forrás: (Ságvári: 277-278.)

Ságvári tehát használta Prensky generációs elméletét, de a korosztályokon túl még más dimenziókat is bevont a digitális fogyasztás árnyaltabb vizsgálatához. Fontos tehát látnunk, hogy az internethasználattal kapcsolatos kutatások során további életkortól független tényezők vizsgálata is elengedhetetlen.

Egy másik kutatásban, az EU Kids Online nemzetközi kutatócsoportja által végzett felmérésben, a fiatalok internethasználata terén jól látható, hogy valóban nem csak korosztályok szerinti különbségekről beszélhetünk. A kutatás során 2009 és 2011 között 25 országban – köztük Magyarországon (2010-ben) – végeztek kvantitatív adatfelvételt 9 és 16 év közti gyerekek körében (Lobe et al. 2011). Az eredmények jól jelzik az egyenlőtlenségeket az országok között, melyek nemcsak a technikai hozzáférés különbségeivel magyarázhatók, hanem képességbeli különbségek is jól észrevehetőek (Livingstone et al. 2011). Ezeket a különbségeket részben magyarázhatja az oktatási sajátosságok különbözősége, azonban ez önmagában cáfolja a generációalapú elméleteket. Ha csak a magyar adatokat nézzük (ld. Ithaka 2012), akkor is látható, hogy a 11-16 éves internethasználó gyerekek 24%-a nem gondolta úgy, hogy többet tudna az internetről szüleinél (Ithaka 2012:34). Ezek az eredmények arra mutatnak rá, hogy különböző egyenlőtlenségek vannak az azonos internet-hozzáféréssel rendelkezők között is. (Déri, 2013)

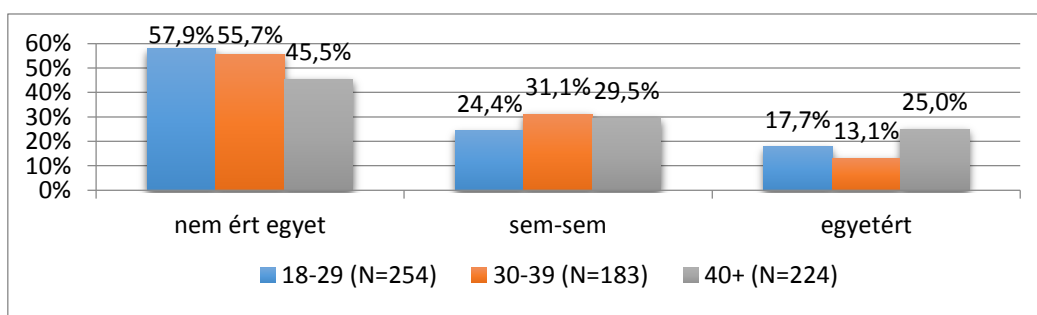
HARMADLAGOS DIGITÁLIS SZAKADÉK

A Ságvári Bence által készített kutatásból már láthattuk, hogy hogyan lehet a korosztályon túl további szempontok alapján vizsgálni az internethasználókat. Van azonban egy ezen túlmutató dimenzió is, amelyre Zeynep Tufekci hívta fel először a figyelmet (Tufekci, 2012). Ez a dimenzió az online közösségi aktivitáshoz kapcsolódó személyes attitűdöké. Tufekci két végletet nevez meg: a kiberaszociálist, aki az online közösségi kapcsolatteremtésre távolságtartóan reagál, és a hiperszociálist, aki ezt az előzővel ellentétben szélsőségesen felértékeli. A kiberaszocialitás tehát „[n]éhány ember képességének vagy akaratának hiánya abban, hogy másokhoz a közösségi média által közvetítve úgy viszonyuljanak, mint ahogyan fizikai jelenlétükben tennék. A spektrum másik végpontján a hiperszociálisak állnak, egy (kis) csoport, akik úgy érzik, mélyebb kapcsolatot lehet kialakítani online módszerekkel, mert így a külsőségek és az ezt kísérő lehetséges ítéletek nincsenek jelen, és a párbeszéd uralhatja a találkozást a fizikai jellemzők helyett.” (Tufekci 2012:43). Tufekci felveti annak a lehetőségét, hogy az online szociabilitás iránti attitűdökre a digitális szakadék harmadik szintjeként tekintsünk a hozzáférés és a képességek mellett (Tufekci, 2012). Ehhez kapcsolódó friss adatok a magyarországi helyzetről nem állnak rendelkezésre, azonban Déri András (2014) felveti, hogy az Európai Értékrend Vizsgálat (EVS) 2008-as magyarországi felvételében néhány kérdés hasznos közelítést adhat a kiberaszocialitás jelenségének vizsgálatához. A kérdőív internethez fűződő attitűdökkel kapcsolatos blokkjának elemzése meglehetősen kifejtetlen, főleg Csepeli György és Prazsák Gergő munkáiban jelennek meg. A

szerzők az EVS adataira hivatkozva azt állapítják meg, hogy „[a] nem internetezők nem értenek egyet a pro-internet attitűdöket tükröző állításokkal, míg ezekkel az állításokkal az internetezők egyet értenek. Fordított a helyzet az internet jelentőségét és értékét tagadó anti-internet attitűdökkel, melyek a nem internetezők körében népszerűek, ám az internetezők elutasítják azokat.” (Csepeli-Prazsák 2010:12). A kiberaszocialitás elmélete ennél mélyebb összefüggéseket keres azonban, és van is egy kérdés, amely – ha jóval felületesebben is – lehetőséget ad ezek vizsgálatára. A kérdés így szól: *Mennyire ért egyet azzal az állítással, hogy az internet végletesen szétszakítja az embereket egymástól?*

A válaszokból az rajzolódik ki, hogy 2008-ban a magyarok egytizede volt egyértelműen kiberaszociálisnak tekinthető, az állítással ugyanis 9,9% értett teljesen egyet, további 11,6% pedig részleges egyetértésről nyilatkozott. Az állítást teljesen elutasítók a válaszadók 29,6%-át tették ki, további 17,8% részben nem értett egyet. Itt természetesen jeleznünk kell, hogy az állítás – szélsőségesen végletes megfogalmazása miatt – nem alkalmas a Tufekci-féle megközelítéssel való közvetlen összehasonlításra, azonban az attitűdök megoszlását jól mutatja. És látható az is, hogy az attitűdök alakulása az életkori csoportokon belül sem homogén.

1. ábra: Az internet végletesen szétszakítja az embereket egymástól, a válaszok százalékos megoszlása életkori csoportok szerint a legalább hetente többször internetezők körében (Déri, 2014)

A válaszokból tehát kiderül, hogy nem csak társadalmi szinten, hanem életkor illetve internethasználati gyakoriság tekintetében is megosztóak a vélekedések. Az adatokból jól látható, hogy a fiatal felnőttek korosztályában, vagyis a korábban említett digitális bennszülöttek (18-29 évesek) körében is 17,7%-ban jelen voltak, akik negatívan vélekednek az internet közösségekre gyakorolt hatásáról. Felvetődik tehát annak a lehetősége, hogy érdemes lenne az online terekben történő aktivitást, az online közösségek alakulását az internetről való vélekedés szempontjából vizsgálni.

Amint azt az eddigi internetes kutatásokról szóló rövid áttekintésben láthattuk, az online egyenlőtlenségekre és az online aktivitás alakulására nemcsak az olyan, könnyen azonosítható tényezők hatnak, mint a hozzáférés, az életkor és a képességek alakulása, hanem az online kapcsolatfenntartás és -kialakítás iránti attitűdök is fontos szempontok lehetnek.

A kutatás elsősorban a fiatal generációt célozta, és a kiberaszociálisok és a hiperszociálisok barátságait, kapcsolatfenntartási, -kialakítási és internetezési szokásait vizsgálja offline és online térben, a mélyinterjú kvalitatív kutatási módszerével. A kvalitatív kutatáshoz az 1980 után², 2000-ig³ született fiatalokat céloztunk meg szűrőkérdőívünkkel, akik ebben a digitális kultúrában szocializálódtak, online közösségeknek is részesei. Az elemzés célja, hogy felvillantssa az aszociális és a hiperszociális narratíva bizonyos elemeit, és az internethez való attitűd és az online közösségi terekben való aktivitás között találjon összefüggéseket. Az elemzésnek nem célja a reprezentativitás, mindössze jellemző attitűdöket kíván felderíteni, ideáltipikus vonásokat keresve. A cél, az interjúszövegektől elvonatkoztatva egy pozitív és egy negatív ideáltipikus narratíva megfogalmazása, amik egy szélesebb körben végzett (449 elemszámú) online kérdőív válaszaival kerülnek összevetésre.

Az interjúk felvétele előtt összeállítottunk egy szempontsort, amellyel az eddig ismert kutatások dimenzióit figyelembe véve igyekeztünk egy adott korosztályon belül (14-34 év) az internettel kapcsolatos attitűd szempontjából eltérő fiatal felnőtteket toborozni, akik az egyéb szociodemográfiai jellemzők terén hasonló vonásokkal rendelkeztek. A következőkben a pilot-kutatás eredményeit ismertetjük, melynek során két alannyal interjúztunk. Kiberaszociális alanyunk a húszas éveit második felében járó lány, hiperszociális alanyunk egy huszonhárom éves fiú volt, mindketten budapesti egyetemisták.

² A fiatalokról szóló elméletek közkeletű vélekedése szerint nagyjából az 1980 után születettek – bizonyos szempontokból – egy többé-kevésbé homogén generációt alkotnak (Ságvári, 2011). Ezeket a fiatalokat Prensky „digitális bennszülöttnak” nevezi, mert ők „már beleszülettek a digitális technológiák világába” (Prensky, 2001).

³ A magyarországi fiatalok körében legnépszerűbb online közösségi oldalra, a Facebookra való regisztrálás alsó korhatára szerint húztuk meg a kutatásban vizsgált csoport életkorának határát is.

A MÉLYINTERJÚK ELEMZÉSE

INTERJÚALANYOK BEMUTATÁSA

„Szerinted a világ jobb vagy rosszabb lenne internet nélkül?” – bár e kérdés, az interjúk utolsó, záró kérdése volt, most mégis az erre érkezett válaszok bemutatásával kezdeném az elemzést, hogy meglássuk mi is az alapvető különbség az amúgy sok szempontból hasonló fiatalok között.

A kiberaszociális alany egyértelműen állást foglalt amellett, hogy szerinté jobb lenne internet nélkül a világ:

„Én üdvözlém azt, ha nem lenne internet az egész világban, és kicsit személyesebb és közelebb lenne a világ, persze ez egy romantikus vágyálom, ha így lenne... Nem tudom, nekem tetszene. [...] Ha az egész világon nem lenne, akkor azt el tudnám fogadni. Persze hiányozna, mert hozzá lettem szoktatva. De meg lehet lenni nélküle.”

Ezzel szemben a hiperszociális személyiség nem gondolja, hogy rosszabb lenne a világ az internet miatt, hanem összességében jónak gondolja azt, és lelkes, aktív felhasználója:

„Alapból, tehát most van egy ilyen izé, netfüggőségnek nevezik, kicsit kényelmetlenül érzem magam, hogyha nincsen net, mármint otthon. [...] Igénylem, [...] azért, hogy érezzem, hogy kapcsolatban vagyok, nem maradok le semmiről, meg hát van a telefonomon is internet, úgyhogy azt is szoktam nyomkodni. Kicsit ki szoktam akadni, mikor lejár az 500 Mb. [...] Nem az, hogy nem érzem magam jól, csak kényelmetlenül érzem magam. Már megfigyeltem ezt a dolgot. [...] Jó, hogy van internet, úgy gondolom, én lelkes felhasználója vagyok.”

A következőkben e két ember baráti és családi kapcsolatait, internetezési szokásait illetve az online közösségi terekben való aktivitását, és az ezekről való vélekedésüket fogom bemutatni, majd mindezt összevetni az internethez való attitűdjükkel.

INTERJÚALANYOK KAPCSOLATI HÁLÓJA

Baráti kapcsolatok:

Az online és offline szociabilitás megértésének egyik kulcseleme a barátságok értelmezése.

A kiberaszociális interjúalanyunk egyértelműen szétválasztotta a barátságait két fő csoportra: az életét végigkísérő, mély, őszinte barátságokra, amelyből mindössze három van az életében, és a távolabbi barátok, ismerősök csoportjára, akiket a kölcsönös segítségnyújtás, valamilyen közös élethelyzet, érdeklődés tart össze. Az előbbiekkal a bensőséges, intim, mély

beszélgetéseket, az együtt töltött időt tartja fontosnak. Bár velük is kommunikál online, mégis ami számára dominánsabb az a személyes beszélgetés. A távolabbi ismerősökkel való kapcsolat kialakulásában mindig a (kollégiumi, könyvtári, lakótársi, egyetemi, stb.) *jelenlét* volt a fő ok. Mikor ez valamilyen életkörülmény változása miatt megszűnt (kiköltözött a kollégiumból, elutazott külföldre), főként akkor helyeződött át online dimenzióba a kapcsolatainak nagy része, elsősorban a Facebookon keresztül. Az online kapcsolattartás fő pozitívumának azt tartja, hogy másképpen nem tudott volna még ennyi kapcsolatot sem ápolni ezekkel az ismerőseivel, a Facebook segítségével azonban sokuknak az életét nagyjából követni tudja, de ezzel egy időben sok olyan dologról is információt kap, amit nem feltétlenül szeretne tudni. Azt is érzi, hogy az élő kapcsolat megszűnése után ezeknek a barátságoknak a nagy része természetes módon elhalt. Bár ez utóbbit objektív konklúzióként akár negatívumként is értelmezhetnénk, – hiszen az internethez való negatív attitűdje miatt nem ápolja, tartja fenn az online térben baráti, ismerősi kapcsolatait, így azok folyamatosan visszafejlődnek, elhalnak – ő ezt saját elmondása szerint nem tartja negatív dolognak. Úgy gondolja, hogy az ember csak bizonyos mennyiségű és minőségű kapcsolatot bír el, és ami ezen felül érkezik, az csak elvonja a figyelmét, felszínes, és nem igazán értékes.

„Szerintem egy ember adott kapcsolat mennyiséget bír el. Annál több egyszerűen felesleges, túltelíti a rendszerét.”

A hiperszociális interjúalany számára a barátság egy kölcsönös kapcsolat, a segítségnyújtás jellemzi és a szabadidő közös eltöltésén alapszik. Mélyebb barátságairól részletesen nem beszélt, inkább egyetemi, munkatársi kapcsolatok számára a meghatározóak. Nála sokszor hangsúlyosan megjelent meg az, hogy a barátok segítenek egymásnak, tehát az érzelmi köteléken túl a kölcsönös segítségnyújtás kap szerepet, azaz inkább tekint felhasználható erőforrásként a barátságokra – éppen ezért a minél több és hosszabban fenntartott kapcsolat előnyös számára, amiben segítségére van az internet. Barátaival, ha fontos, sürgős témáról van szó, akkor telefonon, egyébként Facebook chaten, Viberen keresztül kommunikál leginkább.

Családi kapcsolatok:

A kiberaszociális alany családjával (bár már nem él otthon) offline tartja a kapcsolatot, nagymamájával írásban levelezik, szüleivel személyesen beszél, vagy telefonon. Ennek a fő okaként a generációs szakadékot nevezi meg, mondván, hogy szülei már idősek, és nehezükre esik az új, digitális világ és eszközök használata. Ugyanakkor elmondása szerint tapasztalta már, hogy mikor külföldön volt, és nem volt lehetőség személyes találkozásra, a telefon pedig

költséges volt, akkor szülei hozzáállása is megváltozott az online dimenziókkal kapcsolatban, és több dologban is fejlődtek a digitális világ elsajátításában: elkezdtek használni az online kapcsolattartási módokat (email, chat). Igaz, hogy kényszerből és csak ideiglenesen, de használják. Ez azért fontos, mert ez azt jelenti, hogy az alapvető *skillek* kialakíthatóak, használhatóak, mégis ha lehet, akkor elkerülik.

A hiperszociális alany szülei kevésbé idősek, ő úgy érzi, a koruk nem lenne akadály, hogy online kommunikáljanak, hiszen rendelkezésükre áll okostelefon és számítógép is, de mégse teszik. Ennek okaként a konzervatív gondolkodásukat, és az internet iránti érdeklődés hiányát jelölte meg. Vagyis nem a *skillek* szerepét veszi előre, hanem a hozzáállásukat, szemben a kiberaszociális alannyal. Családjával ezért főként telefonon, személyesen tartja a kapcsolatot.

„Édesanyám szokott zaklatni telefonon ((nevet)) időzőjelben, hogyha nem vagyok otthon, akkor rendszeresen föl hív, hogy mi újság, mikor megyek haza, tehát így szoktunk telefonon ((nevet)) telefonon beszélni anyummal.”

KAPCSOLATTARTÁSI MÓDOK

A barátságok online dimenziójának megértéséhez fontos felderítenünk, jellemzően milyen csatornákon keresztül történik a kapcsolattartás. Mint látni fogjuk, a két narratíva közti különbséget nem a módok közti különbségek, hanem azok értelmezése adja.

A kiberaszociális alany a saját email-fiókját naponta többször olvassa, ezenkívül kapcsolattartásra a Facebookot használja. Ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy főként „utánkövetés” miatt vesz fel ismerősöket, új ismerősök szerzése céljából sose használná az online közösségi tereket. Egyéb oldalakat, blogot, Twitter-t nem használ. A Facebookot is csak abból a célból tartja előnyösnek, hogy azoknak az ismerőseinek, akikkel távolabbi viszonyban van, tudjon hírt adni magáról: posztok kiírásával, képek megosztásával felszínesebb tájékoztatást ad magáról, így elkerüli a mélyebb, személyesebb online levelezést, amely számára megterhelő, mert sok időt kellene vele töltenie. *„Leginkább az internetes kapcsolattartásom legnagyobb részét a nem annyira közeli barátok, ismerősök [teszik ki].”*

Az interneten keresztüli kommunikációt felszínesnek tartja. Az online kommunikációval kapcsolatban mindkét kérdésre, mely szerint jobb bárkivel is, illetve bármiről is interneten beszélni, egy rövid és határozott nemmel válaszolt. Továbbá zavarja az is az online kommunikációban, hogy nem látja a non-verbális jelzéseket, így nem tudja érzékelni, ha valami untatja beszélgetőtársát, illetve kevésbé tudja megállapítani, hogy őszinte-e.

Rossznak tartja ha az ember túlságosan az internethez van kötve, és ennél feljebb értékeli az offline, személyes csatornákon keresztüli információszerzést.

„Tehát szerintem ez rossz benne, hogy az ember kényszeresen mindent onnan akar megoldani. Ahelyett, hogy megkérdezzük a nénikét, hogy merre menjünk, rögtön... Persze praktikus is lehet, de tényleg azt látom, hogy kicsit mániákussá teszi az embereket... Folyamatosan.”

A hiperszociális alanyra is igaz, hogy a fontos dolgokat személyes úton szereti megbeszélni, a kevésbé lényegeseket azonban online térben intézi. A mostani baráti körével leginkább személyesen tartja a kapcsolatot (iskolában, munkahelyen), de azokkal a barátaival, akikkel napi szinten nem találkozik, azokkal havi szinten kommunikál Facebookon. Leggyakrabban közösségi oldalakat látogat, ezen kívül ismeretterjesztő cikkeket olvas, információszerzés céljából használja az internetet. Vagyis az internet számára kiegészítő szerepként funkcionál, míg a kiberaszociális alanyunknál kényszerként jelent meg.

AZ INTERNET SZEREPE AZ ÉLETBEN

A kiberaszociális alany úgy véli, hogy a munkáját leszámítva, ahol kötelezően internetezik, kevesebbet használja az internetet, mint a hasonló korúak. Könnyen meglenne nélküle, nem hiányzik neki, ha nem fér hozzá. Tudja, érzi, hogy hozzá lett szoktatva a használatához, megkönnyít számára bizonyos dolgokat, de nem ragaszkodik hozzá.

A hiperszociális alany életében voltak időszakok, mikor aktívabban volt jelen az online terekben, játékokban, több megosztás jellemezte (Instagram, blog). Amikor azonban több élő kapcsolat veszi körül az iskolában, munkahelyen, magánéletben, akkor kevésbé szán időt és energiát az online térben való jelenlétre. Kíváncsi és nyitott az új dolgok, oldalak iránt, ezért általában mindenhová regisztrál, de csak azokat használja, ahol ismerősei is jelen vannak, még akkor is, ha az egyik szolgáltatást egyébként jobbnak tartja. Tehát elmondható, hogy saját online aktivitását elsősorban ismerősei online jelenléte befolyásolja.

Mobilon eszközön keresztül is használja az internetet, és praktikusabb kapcsolattartásnak tartja mint a telefont, kivéve ha valami nagyon sürgős dologról van szó. Legszívesebben *„mindenkit felszerelne egy mobilnet csomaggal”*, kényelmetlenül érzi magát, ha nincs internetkapcsolata.

A bizalmas dolgokat jobb szereti személyesen intézni, de úgy érzi, hogy a nagyon kínos dolgokat könnyebben el tudja intézni online, hiszen nem kell a másik szemébe néznie.

ONLINE KÖZÖSSÉGEKRŐL VALÓ VÉLEKEDÉS, AKTIVITÁS:

Milyen célja, értelme, értéke lehet mégis az online közösségi életnek?

A kiberaszociális alany tagja online közösségeknek, de ezt egyáltalán nem éli meg valós közösségnek, nincs benne erős kötődés ezekhez a csoportokhoz, nem része az identitásának.

Számára a választóvonal ebben a kérdésben az, hogy tudja-e személyesen, névről, hogy ki a másik. Ez az attitűd szóhasználatában is megfigyelhető, mikor az online közösséggel szemben az élő közösséget „normálisnak” nevezi. Ugyanakkor érdekes, hogy ezzel az online közösséggel időközönként programokat, felvonulásokat szerveznek, ahol együtt töltenek időt, amit már valós közösségnek él meg:

„Ott van a Critical Mass szervezői, meg egyéb, mint csoport, igen tagja vagyok, de nem élem meg online közösségnek... Merthogy azt gondolom, hogy egy normális közösségben van egy erős kötődésed, az identitásod részévé válik, hogy te annak a közösségnek a tagja vagy. De hogy itt ez online téren velem nem történik meg.”

A hiperszociális alany szerint meg lehet valakivel ismerkedni online, bár hosszabb idő, és kimaradnak a személyes élmények, időtöltés, események, és inkább csak a beszélgetésre korlátozódik a dolog, emiatt kisebb értékű számára. Volt olyan tapasztalata, amikor egy játékon keresztül előbb volt tagja egy virtuális közösségnek, majd kíváncsiságból megismerte őket személyesen is egy találkozó alkalmával, ám később ebből nem lett szorosabb kapcsolat, kötődés, a korosztály eltérése miatt. Úgy véli, hogy a baráti kapcsolatok attól válnak szorossá, hogy a többiek több módon is kapcsolódnak hozzá, ám ebben az esetben csak egyetlen tényező, az a bizonyos online játék volt a közös pont, így nem mélyült el a kapcsolata a valóságban a játékosokkal. Szerinte az online közösségek kifejezetten egy téma köré szerveződnek, éppen ezért csak laza kötődésűek, míg a személyes kapcsolatai több módon is átfedésben vannak, ezért szorosabbak. *„Online közösségben szerintem [...] sokkal egyszerűbb is ilyen ismerősöket találni, vagy nem ismerősöket, tehát idegeneket is akár.”*

IDEÁLTÍPIKUS PRO-, ÉS KONTRA NARRATÍVA FELÁLLÍTÁSA

A két interjúból kísérlet jelleggel két ideáltípus narratívát építünk fel, a kiberaszociális és a hiperszociális narratívát, illetve annak néhány – az előzetes elemzés során – kiemelhető elemét.

Baráti kapcsolatok terén általánosságban az mondható el, hogy a kiberaszociális személyiség inkább a mélyebb barátságait tartja fontosnak, amelyből nyilvánvalóan kevesebb van, így azonban ezek szorosabbak és őszintébbek lehetnek. Ezeket a számára fontos, és mély kapcsolatokat személyes beszélgetésekkel tartja fenn és az együtt töltött időt részesíti előnyben. Az interneten történő kommunikációt felszínesnek, olykor akár rombolónak tartja a „való világ” kapcsolati hálójának szempontjából, éppen ezért jól látható, hogy baráti köréből is a felszínesebb, távolabbi, ismerősi kapcsolatait helyezi ebbe az online dimenzióba. Éppen ezért az online kapcsolattartások jellemzően azokra a kapcsolatokra korlátozódnak, amelyeket

nincs is értelme mélyebben ápolni, azaz amely erősebb érzelmi bevonódás nélkül is fenntartható.

„Ez [a Facebook használata] könnyebb kapcsolattartás a barátokkal, de akivel meg találkozni szeretnék vagy igazán fontos valami miatt, fel tudom hívni telefonon.”

Kiberaszociális alanyunk barátságképe egyértelműen a posztmateriális értékek köré szerveződik, egy bensőséges, intim viszonyként értelmeződik a barátság. Ez a tényező kiemelkedően fontos elemét adja az internetes kapcsolattartástól való ódzkodás szociálpaszichológiájának: a személyesség értéke ezen narratíva szerint egyértelműen a szemtől szembeniséggel jelent egyet, a bensőségesség, mely az emberi kapcsolatok legmagasabb fokán áll, csak személyesen élhető át.

Ezzel szemben a hiperszociális személyiség az online kapcsolattartást is pozitívan értékeli, barátainak szélesebb körével tartja így a kapcsolatot, sőt, akár új emberek megismerésére is nyitott, erőforrásként tekint az online kapcsolataira. Összességében sokkal nyitottabb és aktívabb jelenlét jellemzi online térben. Az internetet telefonjáról is használja, mobil internet nélkül nem igazán érzi jól magát.

„Talán azokkal is vagyok a legjobban, akik rendszeresen használják a Facebookot, mert ez az, ahol a legtöbbet beszélünk, amikor nem személyesen vagyunk együtt.”

A barátság meghatározásában a hiperszociális alanynál elsődleges volt annak viszonzottsága, illetve egy másik szövegrészben a segítségnyújtás szerepe. Ebben az esetben tehát a barátság jóval explicitebb módon határozódik meg erőforrásként, és a barátság értékéhez kapcsolódó posztmateriális értékek mellett a közvetlen, gyakorlati segítségnyújtás is fontosabb szerepet kap (*„jó, ha valakire tudok támaszkodni. Hogyha segítséget kell kérnem, akkor a barátok az elsők, akikhez fordulok”*). Az alanyunk megszólalásaiból az a narratíva sejlik fel, amely szerint a barátságok az idő értelmes, és nem unalmas eltöltésére szolgálnak, illetve a kölcsönös segítségnyújtás értéke hatja ezeket át.

Az interjúk alapján felállított ideáltípusok szorosan összefüggésbe hozhatók két ellentétes nézőponttal, amely a fiatalok online hálóinak megítélésével kapcsolatban alakult ki. A pozitív nézőpont szerint az internet segítségével való kapcsolattartás egy új módja a meglévő közösségek ápolásának, valamint akár új közösségek kialakulását és fenntartását is ösztönözheti, amelynek hatásai a webes világon kívül is érvényesülhetnek. Barry Wellman ezt így fogalmazza meg: *„[Az internet] használata nem a valódi, szemtől szembeni kommunikáció rovására megy, hanem sokkal inkább annak kiterjesztése, amikor az emberek minden*

lehetséges kommunikációs eszközt megragadnak annak érdekében, hogy kapcsolatba lépjenek rokonaikkal, barátaikkal.” [Wellman 2005:27.]

Ez a nézőpont hasonlítható a hiperszociális személy narratívájához. Mindezzel szemben a pesszimista álláspontúak a közösségek online dimenzióját úgy látják, mint egy sötét erőt, amely a való élet szociális hálójából kiszakítja és látszatközösségek színjátékába zárja az egyént, ami pedig igen hasonló a kiberaszociálisok narratívájával (Bauer – Déri, 2012).

Bár a két nézőpont két szélső végletet fogalmaz meg, a valóságban az aktív internethasználók legtöbbje ennél árnyaltabban kezeli a helyzetet, az interjúk elemzése során a kiberaszociális és a hiperszociális alany narratívájában valóban felvillannak ezeknek a nézőpontoknak az elemei, és az is megfigyelhető, hogy az így kialakult attitűdök és az online aktivitás között párhuzam vonható.

A kiberaszociális, negatív nézőpontú alany aktivitását elsősorban az emailek írása jellemzi, ahol személyesen ismeri az üzenet vevőjét. Emellett használja a Facebookot, de kizárólag azokat jelöli be, akiket elég jól ismer, és leginkább az „ismerős” kategóriába sorolható kapcsolatait ápolja ezen keresztül. Kevés dolgot oszt meg, de azért időközönként szokott posztolni. Blogot, Twitteret, egyéb kommunikációs csatornákat nem használ. Új ismeretséget online térben nem köt, csupán a meglévőket követi nyomon. Online közösségeknek részese, de ezt egyáltalán nem éli meg valódi közösségnek, identitásának nem része, kivéve, ha ezeknek a csoportoknak a tagjaival élőben is tud találkozni, személyesen tölt velük időt. Az internetet főképp fix eszközről, otthoni, asztali vagy munkahelyi számítógépről használja.

A hiperszociális, pozitív nézőpontú személy jellemzően a Facebookot használja, ott oszt meg, és tud meg információkat. Emellett leginkább azokat a kommunikációs programokat használja, amelyeken ismerősei is aktívak: Facebook chat, Viber. További tartalmakat oszt meg blogon, Instagramon. Minél több helyre regisztrál, hogy naprakészebb legyen. Online közösségeknek is tagja, akár idegenekkel is megismerkedik, majd ha eleget beszélgettek már, akár személyesen is találkozik velük. Az internetet egyaránt használja asztali számítógépről illetve mobil eszközökről is.

A kutatásban lévő hiperszociális alany tehát hordozható digitális eszközzel is rendelkezett (laptop, okostelefon), míg a kiberaszociális távolságtartóan vélekedett ezekről. Hasonló összefüggésre mutatott rá a GFK Hungária Piackutató Intézet 2011 első negyedében végzett kutatása, amely kimutatta, hogy a közösségi oldalak aktív, rendszeres látogatása elősegíti a hordozható eszközökön való internetezést a Magyarországon legalább heti

rendszerességgel internetezők körében. A kutatás eredményeit közlő *infoter.eu*⁴ internetes oldal azt írja, hogy a felmérésből kiderül, hogy a hordozható eszközökön aktívabb közösségi internetezés folyik, mint a fix számítógépeken, eszerint tehát a hordozható eszközök használatában jellemzően inkább egyfajta közösségi attitűd jelenik meg.

TOVÁBBI KONKLÚZIÓK MEGFOGALMAZÁSA AZ INTERJÚK ALAPJÁN

AZ ATTITŰD SZEREPE AZ ÉLETKOR MELLETT

Az interjúk elemzése kapcsán elmondható, hogy a pozitív vagy negatív attitűdnek a felvétele és az internethasználat közötti kapcsolat nemcsak az internetet naponta többször használó „digitális bennszülöttek” körére igaz, hanem akár minden korosztályra kiterjeszthető. Bár ez csak feltételezés, természetesen erős összefüggésben lehetnek az attitűdök az életkorral, és a technikai környezetbe való belenövés által kialakuló skillekkel. Jól látható volt az interjúk szövegében, hogy mindamellett, hogy az interjúalanyok hivatkoznak a generáción alapuló internethasználatra (mindketten utalnak szüleik online jelenlétével kapcsolatban a korukra visszavezethető okokra), válaszaikból az is kitűnik, hogy ez valahol az attitűdjük kérdése is. Bár az nem derült ki szüleikről, hogy az internetet általánosságban véve „rossz” vagy „jó” dolognak tartják, vagyis, hogy a pozitív vagy negatív narratívát vallják inkább, de az kiderült, hogy konzervatív gondolkodásuk, érdektelenségük, online kapcsolataik hiánya is okként szerepel az aktivitásukat illetően korukkal járó „hátrányos helyzetük” mellett. A kiberaszociális interjúalany idős szüleinél különösen érdekes megfigyelni, hogy egyáltalán nem voltak aktív részesei a digitális világnak, mégis amikor elkezdték megtapasztalni az internet előnyeit a lányuk külföldön tartózkodása közbeni kapcsolattartásban, ők is alkalmazni kezdték az online kapcsolattartási módokat. Ebből a példából is látszik, hogy az attitűdök szerepe legalább olyan domináns tényezőként van jelen, mint a korosztály, a *skillek*, vagy a hozzáférés kérdései.

4

http://www.infoter.eu/cikk/gfk_a_kozossegi_oldalak_latogatasa_elosegiti_a_mobil_internetez_est

KÉRDŐÍVEK

A kutatás részeként közzétett kérdőívben az eddigi internetes kutatások szempontjai közül az életkor, a végzettség, a lakóhely településtípusa és az eszközhasználat lett kiegészítve az internetezés céljának megjelölésével, valamint egy az internetnek a kapcsolatokra való hatásáról szóló általános kérdéssel (hasonlóval, mint ami az Európai Értékrend Vizsgálatban szerepelt), illetve a Tufekci által összeállított 14 tényezőből álló kérdéssorral (Tufekci 2012). Összesen 466 választ elemeztünk, ebből 338 használható válasz tartozott a vizsgált, internetet legalább naponta használó 1980-2000 között született fiatalok, más néven a „*digitális bennszülöttek*” korosztályába. (A kérdőív nem reprezentatív, mivel az online közösségi terekben terjesztettük: Facebookon, Tumblr-en, levelezőlistákon).

A kérdésre, hogy az internet elterjedése az emberi kapcsolatokra összességében inkább negatív vagy pozitív hatással van, a válaszok igen megoszlóak voltak.

2. táblázat: Összes értékelhető választ számba véve: (N=406)

Az internet elterjedése az emberi kapcsolatokra...

(inkább) pozitív hatással van	43,8%
(inkább) negatív hatással van	48,3 %
nincs jelentős hatással	7,9 %

Megjegyzendő, hogy az összes válaszadó 12,4%-a „nem tudom” választ adott, azaz viszonylag sokan vannak, akik nem tudták vagy akarták megítélni mindezt.

3. táblázat: „*Digitális bennszülöttek*” körében: (1980-2000 között születettek, N=338)

Az internet elterjedése az emberi kapcsolatokra...

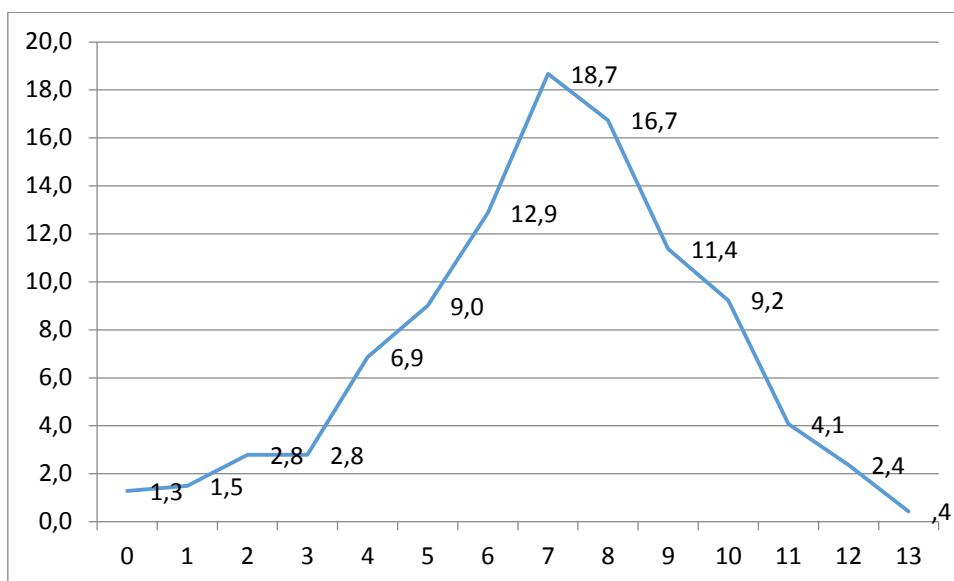
(inkább) pozitív hatással van	41,7 %
(inkább) negatív hatással van	49,4 %
nincs jelentős hatással	8,9 %

Mint látható, a digitális bennszülöttek korosztályába eső válaszadókra összegzett válaszok nem térnek el jelentősen a bővített körtől, ezért, az életkor szerepének jobb vizsgálhatósága céljából, a teljes válaszadói kört elemezzük.

Az elemzéshez, a Tufekci által létrehozott kiberaszocialitás-skála magyar nyelvű adaptációját használtuk (ld. a mellékletet), és az erre adott válaszokból egy indexet hoztunk létre, a kiberaszocialitásra utaló válaszok számának összeadásával (az ellentétes állítások egy irányba

forogatásával) így egy egyszerű mérőszámot kapunk, mellyel az aszocialitás mértékét közelíthetjük. Lássuk a kiberaszociális válaszok számának megoszlását.

4. ábra: a kiberaszociális válaszok számának százalékos megoszlása (N=466)

Mint látható, a kiberaszociális válaszok haranggörbe-szerű megoszlást mutatnak (életkori csoportok szerinti bontásban a görbe alakulásában alig tapasztalható különbség). Válaszadóink nagyobb része (59,7%) az online aszocialitásra utaló válaszok közül (az összesen 14-ből) 6-9 állítással értett egyet.

A vizsgálat tárgya elsőként a kiberszocialitás és az internethasználati módok közötti összefüggés volt.

4. táblázat: Kiberaszocialitásindex-átlagok a használat célja szerint

	indexátlag	elemszám	szórás
tájékozódás, információszerzés	7,05	407	2,53
szórakozás, kikakcsolódás	6,84	381	2,54
kapcsolattartás az ismerőseimmel	6,95	417	2,41
ismerkedés, új barátok szerzése	5,19	54	2,75
tanulás, anyaggyűjtés, információszerzés tanulmányokhoz	7,10	363	2,48
munkavégzés, kapcsolattartás munkatársaikkal, ügyfelekkel	6,56	183	2,70
véleményem hangoztatása, problémák szóvá tétele	4,53	49	3,01

Mint látható, két olyan jellemző használati mód van, amely az összes válaszadó átlagától (7,03) jelentősen eltér: az új barátok szerzése, és főleg a vélemény hangoztatása, problémák szóvá tétele. Míg az első, az ismerkedés, semmi meglepőt nem mutat (ami azt jelzi, hogy az index működőképes), érdemes kiemelni, hogy az átlagosan legkevésbé aszociálisak azok, akik tartalomgeneráló tevékenységet (is) végeznek. A tartalomgenerálás minden bizonnyal összefüggésben van a társadalmi tőke online komponenseinek alakulásával (ld. Bauer-Déri 2011), így kijelenthető, a kiberaszocialitás (hiánya) nemcsak az online ismerkedések és kapcsolattartások révén, de a tartalomgenerálás mentén is összefügg a társadalmi tőkével, utóbbi ugyanis az implicit affinitásokon nyugvó kötések, illetve az irányított kapcsolódásokból létrejövő hálózatok alapját teremti meg (Bauer-Déri 2011).

A vizsgálat második fázisa a barátságról alkotott fogalom és a kiberszocialitás közötti kapcsolatot feltárása. A kérdőív egyik részében a kitöltőknek le kellett írniuk az első szót, ami a barátságról eszükbe jut. A „kutya” szótól kezdve a „csoki”-ig mindenféle válasz érkezett. Annak ellenére, hogy a válaszadás teljes mértékben szabad volt, a „bizalom”, „biztonság” és „őszinteség” szavakat sokan adták meg válaszként: a válaszadók 31,6%-a, vagyis majdnem egyharmada írta be ez a három szó közül valamelyiket, mint elsődleges szabad asszociációt a barátságról. A beérkezett – értékelhető – válaszokat heurisztikusan kilenc csoportba soroltuk.

5. táblázat: indexátlagok a barátság asszociációja szerint

	indexátlag	elemszám	szórás
bizalom, biztonság, őszinteség	6,91	138	2,38
szeretet, kötődés	7,48	64	2,38
szeretett valaki	7,62	13	2,72
(beszéd)cselekvés	7,11	36	2,49
hűség, időtállóság, kitartás	7,96	45	1,93
kölcsönösség, megértés, támogatás	6,84	64	2,25
érték, fontosság	7,15	20	2,13
komolytalan válasz	3,90	10	2,88
egyéb	6,98	47	2,72
összesen	7,08	437	2,44

Noha nagyon jelentős különbségeket nem látunk (bár az összefüggés szignifikáns), feltűnő, hogy a szeretetet és kötődést, valamint hűséget, kitartást válaszolók aszociálisabbnak bizonyultak, mint a többiek. Azok tehát, akik a barátságról elsőként a szeretetre, őszinteségre, hűségre asszociálnak, kevésbé helyezik kapcsolataikat az online térbe. Ez az interjúk során is kiderült, hiszen a hiperszociális interjúalany elmondta, hogy mikor párkapcsolata lett, vagyis

egy szoros, szeretetre és bizalomra épülő kapcsolat jelent meg az életében, akkor kevésbé volt aktívan jelen az online terekben, abbahagyta a blogírást, és kevesebbet posztolt a különböző oldalakra is, amiket addig használt.

Másrészt viszont az is látszik, hogy a legkevésbé aszociális csoport ebből a szempontból a kölcsönösséget, támogatást asszociálók köre, ami szintén párhuzamba állítható az interjúnk eredményeivel, ahol hiperszociális alanyunkra a barátság erőforrás-szemlélete volt jellemző.

A vizsgálat harmadik szempontja az attitűd és eszköz közötti összefüggés volt.

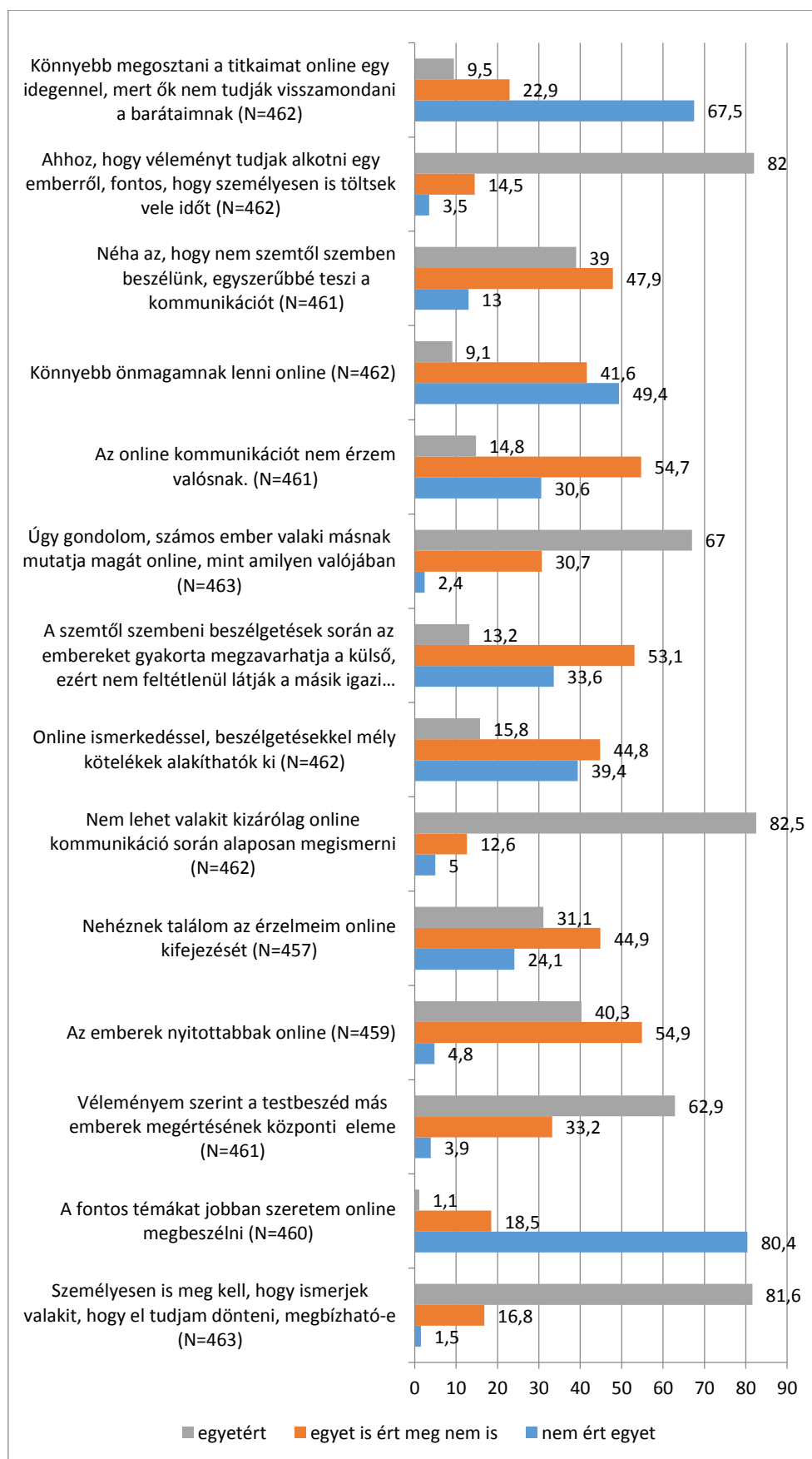
6. táblázat: indexátlagok aszerint, milyen eszközről szokott internetezni

	indexátlag	elemszám	szórás
otthoni számítógép	6,96	169	2,87
laptop	7,11	376	2,44
tablet	6,88	60	2,60
okostelefon	6,82	274	2,59

Némileg meglepő, hogy a pc-ről internetező válaszadóinkra valamivel kevésbé jellemző az aszocialitás, ezt mindenképpen érdemes lenne reprezentatív mintán is vizsgálni, mindenesetre elképzelhető, hogy a diverzebb hozzáférési módokkal van összefüggésben. Nem meglepő viszont, hogy a tabletről és okostelefonról (is) netezők kevésbé aszociálisak a többi csoportnál (ez is alátámaszthatja a többféle eszközről netezők alacsonyabb aszocialitásának hipotézisét).

A válaszokat elemezve egy további megfigyelés is tehető: a Tufekci által megadott 14 állítás közül hat válasz több mint kétharmad arányban a kiberaszociális személyiség jellemzője volt az általam megkérdezettek körében. Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy melyek ezek az állítások, és milyen arányban érkeztek rá a válaszok.

5. ábra: a kérdésekre adott válaszok százalékos megoszlása

Ez alapján, valamint az interjúk alapján is megfigyelhető, hogy az online szociabilitástól függetlenül jellemző válaszadóinkra, hogy a fontos témákat inkább személyesen beszélnek meg, valamint a véleményalkotást, a megbízhatóságot és a mélyebb ismeretséget főként személyes kapcsolathoz kötik. Ezzel összefüggésben a válaszadók 67%-a gondolja úgy, hogy számos ember mutatja online másnak magát, mint amilyen valójában, illetve hogy 67,5% nem érzi úgy, hogy online könnyebb megosztani titkaikat egy idegennel. Ezek jelen kutatás szempontjából nem relevánsak, de mindenképp tanulságos megfigyelések. Ami fontos a kutatás szempontjából, hogy a kiberszocialitás mértékétől függetlenül inkább jellemző, hogy a mély, bizalomra épülő kapcsolatokat a fiatalok többsége továbbra is az élő, személyes ismeretséghez köti.

ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás az online közösségi tereken történő aktivitás és az internethez kapcsolódó attitűd pozitív vagy negatív léte, mind a mélyinterjúk, mind pedig az online kérdőívek terén megmutatott összefüggéseket. A mélyinterjúk elemzéséből kiemelt jellegzetességek alapján felállított narratívák és az online kérdőívek összevetése alapján kiderült, hogy harmadlagos digitális szakadéknak nevezett attitűdök szerepe valóban hatással van az online közösségi aktivitásra az általunk vizsgált mintán.

A kiberaszociális személyiségek gondolkodásában az online jelenlét, a való élet problémáiból és szociális hálójából kiszakítja, és látszatközösségek színjátékába helyezi az embert. Baráti kapcsolatok terén inkább a mélyebb barátságok dominálnak számukra, amelyeket személyesen ápolnak, ezért aktuális baráti körükből a felszínesebb, távolabbi, ismerősi kapcsolataikat helyezik bele az online dimenzióba, amely erősebb érzelmi bevonódás nélkül is fenntartható. Az interneten történő kommunikációt felszínesnek tartják, az online közösségi terek használatát pedig inkább kényszernek élik meg, ami könnyebbé tesz számukra dolgokat, de elidegeníti az emberektől. Új emberekkel nem céljuk ismerkedni interneten keresztül. (A kérdőívben a kiberaszociális személyiségek 97,5%-a nem jelölte meg internetezésének céljaként az ismerkedést, új barátok szerzését, beszélgetést idegenekkel.) Ezzel szemben a hiperszociális személyiségekről kiderült a kutatás során, hogy az online közösségeken való jelenlétüket nem a valódi közösségek rovásaként élik meg, hanem annak kiterjesztéseként, amely megkönnyíti számukra a kapcsolattartást. Mivel az online kapcsolattartást is pozitívnak tartják, így minden lehetséges eszközt megragadnak, aminek segítségével barátaikkal aktívabban kapcsolatba léphetnek online is. Éppen ezért sokkal aktívabban használják az internetet: több közösségi oldalon fenn vannak, aktívabban osztanak meg személyes tartalmakat, barátaik szélesebb körével tartják ezen keresztül a kapcsolatot, sőt akár új embereket is szívesen megismernek, erőforrásként tekintenek az online kapcsolataikra.

- Bauer Béla – Déri András (2011): Hálózathoz kötődve – a fiatalok online hálói. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék*. NCSSZI, Budapest, 2011., pp. 283–292.
- Csepeli, György – Prazsák, Gergő (2010): Internetezők az értékek vonzásában *Mit értékelnek a magyarok?* Budapest, Faludi Ferenc Akadémia, http://www.phil-inst.hu/en/highlights/intszem/csepeli_prazsak_autonomia.pdf (utolsó letöltés: 2014. március 12.)
- Csüllög Krisztina (2012): Szabadidős netezés: társasan vagy magányosan? In: Információs Társadalom 2012/2. 24-40. p., http://epa.oszk.hu/01900/01963/00037/pdf/EPA01963_informacios_tarsadalom_2012_2_024-040.pdf (utolsó letöltés: 2014. március 25.)
- Déri András (2013): Generációk vagy egyenlőtlenségek - a társadalmi tőke online komponensei. In: Molnár Katalin (szerk.): *Társadalom – demokrácia – szolidaritás. Tanulmányok Kozáry Andrea 60. születésnapjára*. Belvedere, Szeged, 2013. 75-85. oldal
- Déri András (2014): A társadalmi tőke online komponensei és a harmadlagos digitális szakadék. Kézirat.
- DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter (2001): „From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality'.” In: Studying Internet Use As Penetration Increases Working Paper Series # 15 Summer 2001. <http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15%20-%20DiMaggio%2BHargittai.pdf> (utolsó letöltés: 2014. március 12.)
- DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter – Celeste, Coral – Shafer, Steven (2004): „From Unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and Agenda for Research on Digital Inequality.” In: Kathryn Neckerman (szerk.): *Social Inequality*. New York, Russell Sage Foundation
- Eurostat (2013): Internet access and use in 2013 - More than 60% of individuals in the EU28 use the internet daily, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/4-18122013-BP/EN/4-18122013-BP-EN.PDF (utolsó letöltés: 2014. március 27.)
- Fábián Tamás (2012): Digitálisan kettészakad Magyarország, <http://www.origo.hu/techbazis/20120604-ahogy-melyul-a-digitalis-szakadek-a-tarsadalmi-egyenlotlensegek-is-nonek.html> (2014. március 27.)
- Galács Anna – Ságvári Bence (2008): „Digitális döntések és másodlagos egyenlőtlenségek: a digitális megosztottság új koncepciói szerinti vizsgálat Magyarországon.” In: Információs Társadalom 2008/3. 37–52. p.
- Informatika a Társadalomért Egyesület információmegosztó oldala (2011): GfK A közösségi oldalak látogatása elősegíti a mobil internetezést

http://www.infoter.eu/cikk/gfk_a_kozossegi_oldalok_latogatasa_elosegiti_a_mobil_internetez_est (utolsó letöltés: 2014. március 25.)

Ithaka (2012): *EU Kids Online, a magyarországi kutatás eredményei*. Ithaka – NMHH, 2012, Budapest, http://ithaka.hu/wp-content/uploads/2012/07/ITHAKA_EU_KIDS_Magyar_Jelent%C3%A9s_NMHH_Final_1.2.pdf (utolsó letöltés: 2013. 09. 27)

Livingstone, Sonia; Haddon, Leslie; Görzig, Anke; Ólafsson, Kjartan (2011): *EU kids online II: final report 2011*. EU Kids Online, London School of Economics & Political Science, London, UK.

Lobe, Bojana; Livingstone, Sonia; Ólafsson, Kjartan; Vodeb, Hana (2011) *Crossnational comparison of risks and safety on the internet: initial analysis from the EU Kids Online survey of European children*. EU Kids Online, Deliverable D6. EU Kids Online Network, London.

NMHH (2012): Lakossági internethasználat – 2012, online piacfelmérés, http://nmhh.hu/dokumentum/161248/internet_2012_vegleges_webre.pdf (utolsó letöltés: 2014. március 27.)

Norris, Pippa (2001): *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York, Cambridge University Press.

NRC (2011): Internet penetrációs adatok, http://nrc.hu/kutatas/internet_penetracio (utolsó letöltés: 2014. március 27.)

Prensky, Mark (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5).

Ságvári Bence (2011): A net generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus csoportok a magyar fiatalok körében. In: Bauer Béla - Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék*. NCSSZI, Budapest, pp. 263-281.

Selwyn, Neil (2002): „Defining the 'Digital Divide': Developing a Theoretical Understanding of Inequalities in the Information Age.” Cardiff School of Social Sciences Occasional Paper 49, <http://www.cf.ac.uk/socsi/ict/definingdigitaldivide.pdf> (utolsó letöltés: 2014. március 12.)

Tufekci, Zeynep (2012): *Cyberasociality and the Online Sociality Divide: Third Level Digital Divide?*, Zeynep Tufekci, University of Maryland, Baltimore County, In: <http://technosociology.org/wp-content/uploads/2012/04/cyberasocial-zeynep-asa-2011.pdf>

Tufekci, Zeynep (2012): We were always human. In: Neil Whitehead - Michael Welch (szerk.): *Human No More: Digital Subjectivities, Unhuman Subjects, and the End of Anthropology*. University Press of Colorado, pp. 33-47.

Warschauer, Mark (2002): „Reconceptualizing the Digital Divide.” In: *First Monday*, 7(7), 2002. július

MÉLYINTERJÚK KÉRDÉSSORA

1. Bevezető blokk, feloldás

- Hogyan mutatnád be magad?
 - Mivel foglalkozol?
 - Szabadidődben miket szeretsz csinálni?
 - Kivel élsz? Milyen családtagjaiddal tartod rendszeresen a kapcsolatot?

2. Barátok, emberi kapcsolatok

- Mi jut eszedbe arról, hogy barátság? Mit jelent számodra a fogalom?
- Mennyire fontosak életedben barátaid?
- Hány barátod van? És hány közeli barátod? Hogyan ismerted meg őket?
- Fontos az, hogy egy embernek sok barátja legyen? Miért?
- Hogyan szoktál kapcsolatot tartani barátaidokkal?
 - Milyen gyakran találkoztok?
 - Milyen egyéb módokon kommunikáltok?
 - Ezt milyen gyakran tesztitek?
- És családtagjaiddal? Vannak különbségek? Ha igen, mik? És mi a különbségek oka?
 - (ha szóba kerül, akkor az idősebb rokonokkal való kapcsolattartás specifikumaiba bele lehet menni)

3. Internetezési szokások

- Milyen gyakran internetezel?
 - Ez több vagy kevesebb, mint a környezetetekben lévő emberek internethasználata?
 - Mennyire fontos az életedben az internet?
 - Meg tudsz lenni több napnyi nethasználat nélkül?
 - Miért?
 - Miktől estek el, ha hosszabb ideig nem neteztek?
 - Milyen előnyei lehetnek?
 - Volt már olyan, hogy rosszul érezted magad, ha hosszabb ideig nem neteztél? Miért lehetett ez?
 - És olyan, hogy amiatt érezted rosszul magad, hogy túl sokáig lógtál a neten?
- Jellemzően milyen oldalakat látogatsz? Milyen céllal?
 - Fontos dolog ezen oldalakat látogatni? Miért? Kiknek igen, kiknek nem?
 - És jó dolog ezen oldalakat látogatni? Miért?
- Szoktál saját tartalmakat feltölteni az internetre? (ha nem, miért nem)
 - Pl. blogolni, fotókat feltölteni, stb.
 - Miket szoktál megosztani az interneten?
 - Miért? Ki a célközönséged ilyenkor?
 - Milyen visszajelzéseket szoktál kapni? kiktől?
- Milyen eszközökről használod az internetet?
 - van különbség abban, hogy miről fellépve mire használod a netet?
 - Fontos az, hogy ma valaki ne csak asztali számítógépről vagy laptopról tudjon internetezni?
 - miért? kiknek igen, kiknek nem?
 - jó dolog az, hogy ma egy okostelefonról tulajdonképpen bármikor csatlakozhatsz a netre? Miért? Milyen előnyei és hátrányai vannak? Te melyeket tapasztalod inkább?

4. Online kapcsolattartás

- A következőkben kifejezetten az interneten keresztül történő kapcsolattartási szokásokról foglak kérdezni
- Milyen közösségi oldalakon vagy fent?
 - Miért?

- Fontos ezeken fent lenni? Melyiken inkább, melyiken kevésbé?
- Ezen kívül milyen platformokat használsz a kapcsolattartásra vagy -kialakításra?
 - Chatkliens, online chat?
 - Blogokon, fórumokon épülő közösségek?
 - (Online társskereső?)
 - Amiket használ, azokat miért? Mire jó egyik és a másik? Kikkel tartasz így kapcsolatot? Milyen előnyei, hátrányai vannak ezeknek?
 - Mi történne, ha hosszabb ideig nem tudnád ezeket használni?
- Általában véve jellemzően kikkel szoktál az interneten kapcsolatot tartani?
 - Miért velük?
 - Miben különbözik ez attól, amikor élőben találkoztok?
 - Vannak-e különbségek aszerint, hogy mikről beszéltek?
 - És aszerint, hogy milyen stílusban?
 - Vannak előnyei a neten keresztüli kommunikációnak az élőbenihez képest? És hátrányai?
 - Mely családtagjaiddal tartod interneten (is) a kapcsolatot? Miért pont velük?
- Ismertél már meg embereket az interneten keresztül?
 - Hogyan?
 - Milyen kapcsolatban vagy velük?
 - Találkoztatok már “élőben” is?
 - Meséld róla, hogyan zajlott az első találkozás? És azóta? Vannak különbségek az offline megismert ismerőseidhez képest?
 - Örülsz, hogy megismerted őket?
 - A többiek mit gondolnak erről? Gyakoriak az ilyen történetek?
 - HA NEM: szándékosan kerültél ezt, vagy csak így alakult?
 - Általában véve mi a véleményed a neten kialakult ismeretségekről?

5. Attitűdök a kapcsolat kialakításról, -fenntartásról

- Mi a véleményed azokról az emberekről, akik szeretnek az interneten keresztül ismerkedni?
 - Milyen életkorúak? Milyenek a való életben?
 - Milyen előnyei és hátrányai vannak az interneten keresztüli ismerkedésnek?
 - Kik számára lehet inkább előnyös, kik számára hátrányos?
- És mi a véleményed azokról, akik kifejezetten ódzkodnak az interneten keresztüli kommunikációtól?
 - Milyen emberek ők? (életkor, való élet, stb.)
 - Igazuk van? Miben igen, miben nem?
- Te személy szerint mennyire szeretsz a neten keresztül kommunikálni? (most ne csak az ismerkedésre gondoldj!)
 - Milyen esetekben jó, mikor rossz ez?
 - Vannak olyan dolgok, témák, amiket jobb online megbeszélni?
 - Ha igen, mik?
 - És olyan emberek, akikkel jobban szerettek a neten keresztül kommunikálni?
 - Nyitottabb, vagy zártabb vagytok, ha online kommunikálsz?
 - Könnyebb vagy nehezebb az érzelmeidet kifejezni? Miért?
 - És az emberek általában nyitottabbak vagy zártabbak? Kik nyitottabbak, kik zártabbak?
- Mennyire lehet mély barátságokat, kötelékeket kialakítani az online térben?
 - Mi kell ahhoz, hogy valaki barátokat tudjon szerezni a netről?
- Mennyire fontos számodra egy ember megítéléséhez az, hogy személyesen (“élőben”) is ismerd?
 - Miért?
 - Mennyire lehet megismerni egy embert csak online kommunikációval? Van olyan dolog, amihez face-to face is kell? És van olyan, amit könnyebb online kommunikálva megtudni?
 - Vannak előnyei annak, ha valakit csak az interneten keresztül ismer az ember? Mik? Miért?

6. Attitűdök az online közösségekkel kapcsolatban

Szerinted mi az az online közösség?

- Mikor beszélhetünk online közösségekről?
- Hogyan alakulhatnak ki?
- Milyen online közösségek vannak?
- Te milyenekben vagy benne?
- Jó dolog online közösségekben lenni?
- Miben más egy online közösség és egy nem online?
 - Lehet egyikből másikat csinálni? És érdemes? Mikor igen, mikor nem?
- Jobb vagy rosszabb lenne az életed, ha nem lenne internet?
 - Miben lenne jobb, miben lenne rosszabb?

KÉRDŐÍV KÉRDÉSEI

Melyik évben született?

Milyen gyakran használja az internetet?

- naponta többször
- naponta
- hetente
- ritkábban

Milyen céllal használja legtöbbit az internetet?

- tájékozódás, információszerzés
- szórakozás, kikapcsolódás
- kapcsolattartás ismerőseimmel
- ismerkedés, új barátok szerzése, beszélgetés idegenekkel
- tanulás, anyaggyűjtés, információszerzés tanulmányokhoz
- munkavégzés, kapcsolattartás munkatársaimmal, ügyfeleimmel
- véleményem hangoztatása, problémák szóvá tétele
- egyéb

Jellemzően milyen eszköz(ök)ről használja az internetet? (Több válasz is megjelölhető)

- otthoni számítógép
- laptop
- tablet
- okostelefon
- egyéb

Kérem, írjon egy szót, ami a barátságról elsőre eszébe jut!

Kérjük, fejezze be a mondatot:

Az internet elterjedése az emberi kapcsolatok alakulására összességében...

- (inkább) pozitív hatással van
- (inkább) negatív hatással van
- nincs jelentős hatással
- nem tudok válaszolni

Ön mennyire ért egyet az alábbi állítással?

Az interneten nem csak meglévő kapcsolataimat ápolom, hanem szívesen szerzek új ismerősöket is. (teljes mértékben, egyet is értek, meg nem is, egyáltalán nem értek egyet)

Kérem, értékelje az alábbi állításokat! (Teljes mértékben egyetértek, Egyet is értek, meg nem is, Egyáltalán nem értek vele egyet)

1. Személyesen is meg kell, hogy ismerjek valakit, hogy el tudjam dönteni, megbízható-e.
2. A fontos témákat jobban szeretem online megbeszélni.
3. Véleményem szerint a testbeszéd más emberek megértésének központi eleme.
4. Az emberek nyitottabbak online.
5. Nehéznek találom az érzelmeim online kifejezését.
6. Nem lehet valakit kizárólag online kommunikáció során alaposan megismerni.
7. Online ismerkedéssel, beszélgetésekkel mély kötelékek alakíthatók ki.
8. A szemtől szembeni beszélgetések során az embereket gyakorta megzavarhatja a külső, ezért nem feltétlenül látják a másik igazi énjét.
9. Úgy gondolom, számos ember valaki másnak mutatja magát online, mint amilyen valójában.
10. Az online kommunikációt nem érzem valósnak.
11. Könnyebb önmagának lenni online.
12. Néha az, hogy nem szemtől szemben beszélünk, egyszerűbbé teszi a kommunikációt
13. Ahhoz, hogy véleményt tudjak alkotni egy emberről, fontos, hogy személyesen is töltssek vele időt.
14. Könnyebb megosztani a titkaimat online egy idegennel, mert ők nem tudják visszamondani a barátaimnak.